

VÝZVY A TRENDY VO VZDELÁVANÍ O SOCIÁLNEJ EKONOMIKE[#]

CHALLENGES AND TRENDS IN EDUCATION ON SOCIAL ECONOMY

PONGRÁCZ Eva

Abstrakt

Sociálna ekonomika a jej nástroje v podobe sociálneho podnikania prispievajú k riešeniu sociálnych problémov, tvoria súdržné komunity a vytvárajú stabilné pracovné miesta. Na základe skúseností vyspelých ekonomík môžeme konštatovať, že je to nová oblasť účinných podnikateľských aktivít, ktorá by si právom zaslúžila väčšiu podporu a pozornosť aj v slovenských podmienkach. Za kľúčový faktor rozvoja konceptu sociálnej ekonomiky považujeme vzdelávanie budúcich zamestnancov, manažérov sociálneho podnikania, zástupcov miestnej samosprávy, ako i zabezpečovanie informovanosti širokej verejnosti o tejto oblasti. Príspevok sa zameriava na aktuálne trendy vo vzdelávaní o sociálnej ekonomike v zahraničí a na Slovensku vo väzbe na skúsenosti s realizovaním výučby predmetu „Sociálna ekonomika“ ako súčasti vysokoškolského vzdelávania na Ekonomickej univerzite v Bratislave.

Abstract

The social economy and its tools in the form of social entrepreneurship contribute to solving social problems, form a cohesive community and create stable jobs. Based on the experience of developed economies, we can say that this is a new area of active business activities that would rightly deserved more support and attention in Slovak conditions. A key factor for the development of the concept of social economy we consider the training of future employees, managers of social entrepreneurship, local government representatives, as well as the provision of information to the general public on this area. This paper focuses on the current trends in education on the social economy in Slovakia and abroad in relation to the execution of the experience of teaching the subject "Social Economy" as part of higher education at the University of Economics in Bratislava.

ÚVOD

Narastajúce sociálne problémy značne zaťažujú verejné financie jednotlivých ekonomík, ale zároveň vytvárajú priestor pre nové modely podnikania, ktoré často krát prinášajú inovatívne riešenia na podporu sociálnej exklúzie znevýhodnených osôb. Vzhľadom na špecifické požiadavky sociálneho podnikania je žiaduce posilniť potrebný manažérsky potenciál jeho riadiacich pracovníkov a zamestnancov. Ich príprava by mala byť súčasťou vzdelávacieho systému na rôznych jeho úrovniach vrátane celoživotného vzdelávania odborníkov z praxe. „V európskych vzdelávacích systémoch je sociálne podnikanie ešte stále nedocenené, pričom

[#] Príspevok vznikol v rámci riešeného projektu VEGA č. 1/0112/13 „Etablovanie a perspektívy rozvoja konceptu sociálnej ekonomiky v kontexte prebiehajúcich sociálno-ekonomických zmien na Slovensku“

jeho začlenenie do základného a nepretržitého vzdelávania je predpokladom na posilňovanie jeho vierohodnosti.“¹

1 VZDELÁVACIE PROGRAMY O SOCIÁLNEJ EKONOMIKE V ZAHRANIČÍ

V súčasnosti vo vysokoškolskom vzdelávaní rastie počet predmetov, kurzov či študijných programov zameraných na niektoré aspekty sociálnej ekonomiky. Je to reakciou na rastúci dopyt po odborníkoch, ktorí sú vybavení potrebnými znalosťami a zručnosťami riešiť pálčivé problémy spoločnosti.

Vysokoškolských učiteľov vedúcich predmet týkajúci sa problematiky sociálnej ekonomiky v súčasnosti čakajú dve hlavné výzvy. Jednak musia pochopiť, akej činnosti sa sociálni podnikatelia a sociálni inovátori venujú a v ktorých oblastiach sa musia ďalej vzdelávať. Na základe identifikácie ich potrieb je potrebné navrhnuť obsah kurzu a študijného materiálu. V literatúre existujú dva prekrývajúce sa pojmy sociálneho podnikania. Môže to byť aktivita zameraná na sociálne inovácie s využitím nekomerčných prostriedkov alebo založenie sociálneho podniku využitím príležitosti trhu rozvíjať služby alebo produkty. Kurzy alebo semináre musia zodpovedať špecifickým požiadavkám, ktorým sociálni podnikatelia a inovátori čelia a mali by byť zamerané na otázky zodpovedného riadenia, riadenia spôsobom „double bottom line“ a manažmentu identity.²

Štúdiá zameraná na zistenie kľúčových kompetencií sociálneho podnikateľa na vzorke 150 sociálnych podnikov priniesla nasledujúce výsledky. Medzi najdôležitejšie kompetencie patrí schopnosť riešiť problémy, vybudovať efektívne tímy, riadenie finančného kapitálu, schopnosť viesť a rozvíjať členov tímu, komunikácia so všetkými zainteresovanými stranami.³

Do výučby sociálneho podnikania sa žiada zahrnúť aj problematika sociálnej inovácie. Sociálni podnikatelia sa odlišujú od klasických podnikateľov v tom, že sa zameriavajú skôr na sociálne potreby, kým materiálne ostávajú v pozadí. Pri realizovaní činnosti využívajú iné trhové nástroje ako pri podnikaní na komerčnom princípe, napr. sociálne financovanie. Ich schopnosti sa dajú rozvíjať prostredníctvom prípadových štúdií zameraných na strategické plánovanie s akcentom na rozpoznanie príležitostí. Vzdelávacie programy určené pre budúcich manažérov sociálneho podniku by mali klásť dôraz na rozvoj zručností zameraných na dosiahnutie systémových zmien.⁴

Greg Dees je často považovaný za "otca vzdelávania o sociálnom podnikaní". Za posledných 20 rokov pôsobil a prednášal na významných univerzitách na Harvarde, Stanforde a Duke. Podľa jeho skúseností kurzy sociálneho podnikania vznikali na základe narastajúcich požiadaviek študentov a praxe. Prvý kurz takéhoto druhu navrhol na Harvard Business School ešte v akademickom roku 1989/1990, avšak jeho myšlienka nenašla podporu a bol

¹ EURÓPSKA KOMISIA. 2011. *Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov. Iniciatíva pre sociálne podnikanie. Vytvárať priaznivé prostredie na podporu sociálnych podnikov v rámci sociálnej ekonomiky a sociálnych inovácií*, 2011, 13 s.

² LAWRENCE, T., PHILLIPS, N., & TRACEY, P. (2012). *From the guest editors: Educating social entrepreneurs and social innovators*. Academy of Management Learning & Education, 11(3), 319-323.

³ MILLER, T. L., WESLEY, C. L., & WILLIAMS, D. E. (2012). *Educating the minds of caring hearts: Comparing the views of practitioners and educators on the importance of social entrepreneurship competencies*. Academy of Management Learning & Education, 11(3), 349-370.

⁴ WEBER, J. M. (2012). *Social Innovation and Social Enterprise in the Classroom: Frances Westley on Bringing Clarity and Rigor to Program Design*. Academy of Management Learning & Education, 11(3), 409-418.

odmietnutý. Prípadové štúdie o sociálnom podnikaní začal vyučovať v rámci existujúceho predmetu s názvom Podnikový manažment. V súčasnosti sa kurz pod jeho vedením venuje rôznym aspektom sociálneho podnikania: ako založiť a rozvíjať podnikanie, ako tvoriť životaschopný podnikateľský plán, zdroje financovania, podnikateľský model a právna forma, alternatívne cesty sociálneho dosahu, meranie výsledkov, kedy ukončiť podnikanie. Zdôrazňuje, že sociálne podnikanie nespočíva len v zakladaní nových subjektov sociálnej ekonomiky, ale v „umení vytvárať sociálne zmeny“. Svojich študentov vedie k asertivite, spoľahlivosti, aktívnemu a analytickému riešeniu problému. Na posilnenie ich kompetencií využíva aktivizujúce metódy – hranie rolí či prácu v teréne.⁵

Vo všeobecnosti môžeme konštatovať, že výučba o sociálnej ekonomike na zahraničných univerzitách je zameraná najmä na jej tri piliere:

- účinné riadenie,
- sociálne inovácie a
- podnikateľské zručnosti,

a to vo väzbe na podporu schopnosti empatie a rozvíjania emocionálnej inteligencie, ako najúčinnějších charakteristík úspešného vodcu sociálneho podniku.

2 PREDMET SOCIÁLNA EKONOMIKA AKO SÚČASŤ ŠTUDIJNÉHO PROGRAMU SOCIÁLNY ROZVOJ A SOCIÁLNA POLITIKA

Implementovaním nového predmetu “Sociálna ekonomika” do vyučovacieho procesu na Národohospodárskej fakulty Ekonomickej univerzity v Bratislave sme sledovali cieľ rozširovať informácie o koncepte sociálnej ekonomiky, rozvíjať kľúčové kompetencie našich študentov v oblasti sociálneho podnikania a pripraviť ich na efektívne a kvalitné riešenie rôznorodých činností. Uvedený predmet bol zaradený do študijného plánu od akademického roka 2011/2012 na dennom a diaľkovom štúdiu druhého stupňa vysokoškolského štúdia v študijnom programe Sociálna rozvoj a sociálna politika.

Predmet sa vyučuje počas 13 týždňov, na dennom štúdiu formou cvičení a na diaľkovom štúdiu formou konzultácií. Vedomosti študentov sú priebežne hodnotené prostredníctvom samostatných prác a priebežných testov, štúdium predmetu sa končí absolvovaním zápočtu a skúšky.

Hlavným poslaním je vysvetliť postavenie a význam občianskeho sektora vo väzbe na sociálnu ekonomiku, sociálne podnikanie a spoločenskú zodpovednosť podnikania. Poukazujeme na dynamiku, rozvojový potenciál či ohrozenie tohto sektora. Vysvetľujeme faktory, ktoré pôsobia ako stimuly a bariéry rozvoja v tejto oblasti v podmienkach Slovenskej republiky. Objasňujeme prínosy sociálnej ekonomiky a jej nástrojov pre spoločnosť a predpokladaný vývoj. V predmete rozoberáme aj možnosti financovanie sociálnych podnikov na Slovensku, jednotlivé prístupy k sociálnej ekonomike v krajinách Európskej únie a na Slovensku.

Osnova vyučovacieho predmetu má nasledujúcu štruktúru:

- Úvod do sociálnej ekonomiky
- Sociálna ekonomika, jej teoretické východiská a ciele
- Vybrané alternatívne modely sociálnej ekonomiky
- Význam a postavenie tretieho sektora

⁵ WORSHAM, E. L. (2012). *Reflections and insights on teaching social entrepreneurship: An interview with Greg Dees*. Academy of Management Learning & Education, 11(3), 442-452.

- Neziskový sektor a sociálna politika
- Dobrovoľníctvo a ekonomika dobrovoľníctva
- Sociálne podnikanie a sociálne podniky
- Sociálny podnik ako forma riešenia sociálnej exklúzie
- Trendy sociálneho podnikania v Európskej únii
- Manažment a marketing v sociálnom podnikaní
- Vybrané oblasti a problémy sociálneho podnikania
- Spoločensky zodpovedné podnikanie
- Sociálne partnerstvá a formovanie sociálneho kapitálu.

Na základe skúseností zahraničných vysokých škôl, ktoré ponúkajú vzdelávacie programy o sociálnej ekonomike (napr. Harvard Business School, Oxford-Saïd Business School, Cambridge-Judge Business School, Duke-Fuqua School of Business, HEC-Paris, ESSEC-Paris), plánujeme vo vyučovacom procese klásť dôraz na problematiku manažmentu v sociálnom podnikaní - riadenie organizácií sociálnej ekonomiky, a to za účasti odborníkov-expertov z praxe.

Manažment sociálneho podniku má za úlohu riadiť sa podľa klasických „tvrdých“ faktorov podnikania, avšak vo väzbe na jeho hlavný sociálny cieľ je veľmi dôležité klásť dôraz na dodržiavanie tzv. „mäkkých faktorov“ podnikania tohto druhu. K mäkkým faktorom sociálneho podnikania môžeme zaradiť:⁶

- málo akceptované zamestnávanie osôb so sociálnym znevýhodnením,
- nižšia pracovná produktivita zamestnancov sociálneho podniku,
- nutnosť individuálneho prístupu k týmto zamestnancom,
- vytváranie vhodných podmienok pre nich v pracovnom prostredí,
- potreba pracovnej asistencie,
- riziko dodržiavania termínov v obchodných vzťahoch,
- riziko udržiavania kvality výrobkov a poskytovaných služieb,
- hrozba vysokej miery práceneschopnosti zamestnancov,
- zvýšené výdavky na výrobu,
- spoločenská nedôvera voči sociálnym podnikom,
- riziko udržania sa v konkurenčnom prostredí.

Posilnenie manažérskych kompetencií študentov plánujeme podporiť zavedením prípadových štúdií na seminároch pod vedením odborníkov z praxe, organizovaním exkurzií, pozvaním osoby so zdravotným postihnutím medzi študentov, realizovaním študentskej súťaže na problematiku sociálneho podnikania a ďalšími aktivitami, ktoré vyžadujú tvorivé myslenie pri riešení konkrétnych problémov v sociálnej oblasti. Našich aktivít sa zúčastnia zástupcovia organizácií, s ktorými spolupracujeme - Výcviková škola pre vodiace a asistenčné psy a nezisková organizácia EPIC. Niektoré úspešné iniciatívy plánujeme navštíviť osobne, napr. chránenú dielňu - kaviareň Radnička a obecný sociálny podnik v Spišskom Hrhove.

Výcviková škola pre vodiace a asistenčné psy pomáha zrakovo postihnutým formou špeciálne vycvičených psov. Uskutočňujú výcvik vodiacich psov, aby boli schopné pomáhať ľuďom hlavne v oblasti mobility a orientácie. Okrem toho pripravujú aj asistenčných psov s dôrazom na ich terapeutické využívanie v rodine. Výcviková škola pre vodiace a asistenčné psy je organizácia s akreditáciou od Medzinárodnej federácie škôl pre výcvik vodiacich psov (IGDF).

⁶KORIMOVÁ, G. a kol. *Sociálne podnikanie a sociálny podnik*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Kopernikus, 2008, s. 78-79

EPIC patrí medzi najväčšie a najrešpektovanejšie neziskové organizácie pôsobiace v Austrálii. Je aktívna v oblasti poskytovania služieb zamestnanosti pre znevýhodnené osoby na trhu práce. Dnes už má viac ako 20-ročnú históriu, vyše 500 zamestnancov a poskytuje svoje asistenčné služby viac ako 10 000 klientom uplatniť sa na otvorenom trhu práce. V roku 2012 EPIC otvoril svoju prvú dcérsku organizáciu v Európe so sídlom v Bratislave. Cieľom neziskovej organizácie EPIC je skvalitňovanie služieb zamestnanosti a zvyšovanie zamestnanosti a zamestnateľnosti znevýhodnených uchádzačov na slovenskom trhu práce.

Uvedením chránenej dielne – kaviarne Radnička sa vytvorili podmienky pre stabilnú a zmysluplnú prácu pre ľudí s mentálnym postihnutím na voľnom trhu práce. Iniciatíva je výnimočná tým, že zamestnáva ľudí s mentálnym postihnutím ako čašníkov. Malá kaviareň ponúka okrem nápojov aj koláče a výrobky z ďalších chránených dielní a raz ročne sa uskutočňuje aj prezentačno-predajná výstava výrobkov chránených dielní a zariadení sociálnych služieb s názvom Radničkine trhy.

Obec Spišský Hrhov v roku 2001 založila vlastnú spoločnosť Sociálnu firmu – obecný podnik. Jej zámerom bola snaha pomôcť znevýhodneným občanom v obci, naštartovať podnikateľskú aktivitu a rozvoj v obci a zároveň zvýšiť aj zamestnanosť. Postupne bola v obci zriadená remeselná dielňa, komunitný sociálny klub, pracovný inkubátor pre Rómsku menšinu, stolárska dielňa a predajne výrobkov. Obecný sociálny podnik využíva najmä miestne zdroje, kooperuje s miestnym obyvateľstvom a prostredníctvom obecného zastupiteľstva priamo aplikuje obecné požiadavky do jeho podnikania. Významným výstupom tejto iniciatívy je, že 90% zamestnancov obecnej firmy sa uplatnilo na otvorenom trhu práce v iných spoločnostiach a na základe skúseností obec vypracovala manuál o postupoch zakladania sociálneho podniku.

ZÁVER

Sociálne podnikanie je moderným nástrojom sociálnej ekonomiky a sociálnej politiky, ktorý nadobúda rôzne právne formy a využíva hybridný spôsob financovania. Táto nová oblasť ekonomických aktivít, prostredníctvom tvorby súdržných komunit a podpory aktívneho občianstva, reaguje na sociálne problémy a potreby na lokálnej úrovni. Vytvorenie sociálne trhovej ekonomiky podmieňuje uznávanie konceptu sociálnej ekonomiky verejnými orgánmi, akademickou a vedeckou obcou. Za účelom efektívneho fungovania sociálneho podnikania a vzhľadom na špecifické požiadavky podnikania uvedeného druhu je potrebné vymedziť žiaduci manažérsky potenciál jeho riadiacich pracovníkov a zamestnancov. Katedra sociálneho rozvoja a práce Národohospodárskej fakulty Ekonomickej univerzity v Bratislave si uvedomuje narastajúce požiadavky na manažérov sociálneho podnikania, preto podporuje vzdelávanie vysokoškolských študentov v tejto oblasti, a to aj so zámerom formovania ich postojov k sociálnej inklúzii znevýhodnených občanov. Zavedenie nových poznatkov, najmä z prostredia zahraničnej vedy, aktivizujúcich metód výučby, inovovanie obsahu a syláb predmetu, vydanie študijnej literatúry a zapájanie expertov do vyučovacieho procesu prispeje k zvýšeniu kvality vyučovacieho procesu v rámci predmetu "Sociálna ekonomika". Naše pracovisko bude schopné študentom ponúknuť vzdelanie v oblasti sociálneho podnikania vo väzbe na formovanie inovatívnych riešení sociálnych problémov spoločnosti a tak budú lepšie pripravení uplatniť sa na trhu práce.

Použitá literatúra

1. EURÓPSKA KOMISIA. 2011. *Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskému a sociálnemu výboru a Výboru regiónov. Iniciatíva pre sociálne podnikanie. Vytvárať priaznivé prostredie na podporu sociálnych podnikov v rámci sociálnej ekonomiky a sociálnych inovácií*, 2011, 13 s.
2. KORIMOVÁ, G.: *Sociálna ekonomika a podnikanie*. Banská Bystrica: Belianum, 2014. ISBN 978-80-557-0695-5
3. KORIMOVÁ, G. a kol. 2007. *Sociálne podnikanie*. Banská Bystrica: OZ Kopernikus, 2007. ISBN 978-80-89288-14-4
4. KORIMOVÁ, G. a kol. *Sociálne podnikanie a sociálny podnik*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Kopernikus, 2008
5. LAWRENCE, T., PHILLIPS, N., & TRACEY, P. (2012). *From the guest editors: Educating social entrepreneurs and social innovators*. Academy of Management Learning & Education, 11(3), 319-323.
6. MILLER, T. L., WESLEY, C. L., & WILLIAMS, D. E. (2012). *Educating the minds of caring hearts: Comparing the views of practitioners and educators on the importance of social entrepreneurship competencies*. Academy of Management Learning & Education, 11(3), 349-370.
7. PONGRÁ CZOVÁ, E. 2011. *Sociálna ekonomika*. Bratislava: Vydavateľstvo Ekonóm, 2011. ISBN 978-80-225-3291-4
8. WEBER, J. M. (2012). *Social Innovation and Social Enterprise in the Classroom: Frances Westley on Bringing Clarity and Rigor to Program Design*. Academy of Management Learning & Education, 11(3), 409-418.
9. WORSHAM, E. L. (2012). *Reflections and insights on teaching social entrepreneurship: An interview with Greg Dees*. Academy of Management Learning & Education, 11(3), 442-452.

Kontaktné údaje

Eva PONGRÁ CZ, Ing. PhD.
Katedra sociálneho rozvoja a práce
Národohospodárska fakulta
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska č. 1
852 35 Bratislava
E-mail: pongracz@euba.sk